

*”Kiva jutella muiden kanssa ja unohtaa arjenhuolet,
ainakin hetkeksi”*

Torniolaisten aikuisten kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta

Marjut Kuusisto

Sosiaalialan opinnäytetyö
Yhteisö- ja perusturvatyö
Sosionomi(AMK)

KEMI/TORNIO 2014

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, sosiaalia

Koulutusohjelma:	Sosiaalia
Opinnäytetyön tekijä:	Marjut Kuusisto
Opinnäytetyön nimi:	Kiva jutella muiden kanssa ja unohtaa arjenhuolet ainakin hetkeksi. Torniolaisten aikuisten kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta.
Sivuja (joista liitesivuja):	45 (1)
Päiväys:	18.02.2014
Opinnäytetyön ohjaajat:	Rauno Pietiläinen ja Timo Marttala
Opinnäytetyön kuvaus:	Opinnäytetyöni aiheena on Torniolaisten aikuisten, yli 25-vuotiaiden kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin asiakkaiden omia näkemyksiä ja kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen vaikuttavuudesta heidän elämäänsä.
Teoreettinen viitekehys:	Opinnäytetyön teoriaosuudessa kerron työttömyydestä ja työnmerkityksestä Suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi käsittelen teoriaosuudessa kuntouttavaa työtoimintaa ja sen tavoitteita.
Aineisto ja toteutustapa:	Opinnäytetyöni tutkimusote on kvalitatiivinen eli laadullinen ja tutkimuksen aineistonhankintana käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelin tutkimukseeni neljää kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevaa Torniolaista aikuista.
Keskeiset tulokset ja johtopäätökset:	Haastateltavien pitkittyneen työttömyyden taustalta löytyi paljon yhteneväisyyksiä. Haastateltavat kokivat pääsääntöisesti tulleen kuulluksi, kun heidän elämäänsä suunniteltiin ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista. Kuntouttava työtoiminta oli tuonut arkeen lisää mielekkyyttä jokaiselle haastateltavalle, sekä lisännyt heidän sosiaalisia suhteita. Yksilövalmentajien tuen merkitys nousi esille useasti haastatteluiden aikana. Viranomaistahoilta haastateltavat toivoivat enemmän aikaa ja tukea kuntoutumiselleen, tukea ja opastusta erityisesti taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi.
Avainsanat:	kuntouttava työtoiminta, elämänhallinta, hyvinvointi

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, social service

Degree programme:	Degree Programme in Social Services
Author:	Marjut Kuusisto
Thesis title:	I love to talk with others and to forget everyday worries, at least for a moment. Experiences of adults about rehabilitative work in Tornio.
Pages (of which appendixes):	45 (1)
Date:	18.02.2014
Thesis instructors:	Rauno Pietiläinen ja Timo Marttala
<p>The description of the thesis: The subject of my thesis is the experiences of rehabilitative work of over 25 years old adults in Tornio. The purpose of this is to highlight the clients own views and thoughts of rehabilitative work experience and its impact on their lives.</p> <p>Theoretical framework: In the theory section of the thesis I will tell about being unemployed and the importance of work in the Finnish society. I will also handle rehabilitative work and the goals of it.</p> <p>The data and the method of execution: The approach of my thesis is qualitative and during the gathering of the material I applied a themed interview. I interviewed four adults that are involved in rehabilitative work in Tornio.</p> <p>The central findings and conclusions: There were a lot of similarities in the backgrounds of those who had been unemployed for a long a time. Those who were interviewed thought that they have been heard when planning their lives before the rehabilitative work began Rehabilitative work experience had brought more meaning in everyday life and also increased their social contacts. The support of individual coaches came up several times during the interviews. The interviewees hoped for more time and support from the authorities for rehabilitation, support and guidance especially to solve their financial problems.</p>	
Key words: rehabilitative work, life management, wellbeing	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	1
ABSTRACT	2
1 JOHDANTO	4
2 TYÖTTÖMYYS JA SEN NÄKYVYYS SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA.....	7
2.1 Työn merkitys ihmisen hyvinvoinnille	7
2.2 Tilastokeskuksen käsitteet ja määritelmät.....	8
3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA	10
3.1 Kuntouttavan työtoiminnan lain tausta	11
3.2 Aktivointisuunnitelma.....	11
3.3 Aktivointisuunnitelman sisältö	12
3.4 Suunnitelman voimassaolo, seuranta ja uudistaminen.....	13
3.5 Aktivointisuunnitelma alle 25- vuotiaille asiakkaille	14
3.6 Aktivointisuunnitelma 25 vuotta täyttäneille asiakkaille.....	15
4 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN TAVOITTEITA.....	16
4.1 Elämänhallinta.....	16
4.2 Omien voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen	17
4.3 Työ- ja toimintakykyisyys	18
5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	19
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	19
5.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	20
5.3 Tutkimuksen tiedonkeruu	21
5.4 Haastattelut.....	24
5.5 Aineiston analyysi	26
5.6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	27
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	28
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	32
8 POHDINTA	40
LÄHTEET	43
Liite 1	45

1 JOHDANTO

Tutkimuksessani haen vastausta kysymykseen, tunteeko asiakas tullessa kuulluksi, kun kuntouttavasta työtoiminnasta päätetään ja miten hän kokee kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavan omaan elämäänsä. Kiinnostus aiheeseen syntyi kun suoritin syventävän työharjoitteluni Tornion työvoimalasäätiöllä, yksilövalmentajien ohjauksessa. Tornion Työvoimalasäätiö on erityistyöllistämisen yksikkö, joka kuntouttaa, valmentaa ja kouluttaa oikean työn ohessa. Säätiöllä on useita eri valmennuspisteitä eli työpajoja. (Työvoimalasäätiö 2012, hakupäivä 6.7.2012.)

Työvoimalasäätiön toiminta-ajatuksena on sosiaalisen työllistämisen ja kuntoutuksen järjestäminen ja kehittäminen. Tavoitteena on asiakkaan elämän kokonaisvaltainen tukeminen ja työelämään kiinnittäminen tarjoamalla asiakaslähtöisesti räätälöityjä kuntoutus-, valmennus-, ja muita tukipalveluja. Asiakkaina työvoimalasäätiöllä ovat heikossa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt, muun muassa pitkäaikaistyöttömät, kouluttamattomat, ja vajaakuntoiset. (Työvoimalasäätiö 2012, hakupäivä 6.7.2012.)

Harjoitteluni aikana eräiden asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa minulle tuli tunne, että asiakasta kuntouttavassa työtoiminnassa sitoi ainoastaan toimeentulon katkeamattomuus, eivätkä sen tuomat uudet mahdollisuudet. Nämä keskustelut herättivät kysymyksen siitä, ovatko viranomaisten ja asiakkaiden näkemykset yhtenäiset asiakkaiden sen hetkisestä tilanteesta ja tulevaisuuden tavoitteista sekä toiveista. Mietin usein, miksi osa asiakkaista koki kuntouttavan työtoiminnan riittäväksi tai ainoaksi tavaksi tehdä työtä.

Kohtasin harjoitteluni aikana myös asiakkaita, joita ei erityisesti kiinnostanut oma tulevaisuus. Mietin, millaiset asiat ovat saaneet ihmisen tyytymään kohtaloonsa ja vieneet ihmiseltä toivon paremmasta. Mikä heidät on saanut ajattelemaan, että vain katkeamattomalla rahan tulolla oli merkitys elämään.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat aktivointisuunnitelmaa laadittaessa tilanteessa, jolloin he pitkittyneen työttömyyden vuoksi ovat velvoitettuja kuntouttavaan työtoimintaan. Tutkimuksessani selvitin ja toin esille, miten kuntoutuja oikeasti voi ja kuka hänestä ja hänen tulevaisuudestaan aidosti välittää ja ohjaa.

Aloitin opinnäytetyöni suunnittelemisen, miettimällä asioita jotka liittyisivät ihmisen hyvinvointiin, elämänhallintaan ja kuntouttavaan työtoimintaan. Sosionomi opiskelijana minua kiinnosti kuulla ihmisten omia syviä tunteuksia kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen merkityksestä heidän elämäänsä. Tutkin, kokeeko kuntoutuja olevansa ”pääsuunnittelija”, kun on kysymys hänen elämästään ja hyvinvoinnistaan. Kulkeeko kuntoutuja mukana toisten ihmisten rakentamaa polkua ja ottaa vastaan suunnitelmat tuomatta esille, mitä elämältään todella haluaa. Tutkimuksessani selvitin kuntoutujan mahdollisuuksista saada apua sekä ohjausta.

Opinnäytetyössä on käytetty laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Aineistonkeruumenetelminä on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Aineiston keruu on toteutettu työvoimalasäätiön eri valmennuspisteissä. Haastateltavat valitsivat heille tutun ja turvallisen ympäristön haastatteluille.

Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esille haastateltavien omia kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta haastateltavien elämään, sekä löytää haastateltavien kuntoutumiselle laadittujen tavoitteiden hidastavia tai estäviä tekijöitä. Tutkimuksen tavoite on tuoda esille asiakkaiden todelliset tunteukset ja näkemykset elämäntilanteestaan ja niitä hyödyntämällä löytää uusia keinoja motivaation lisäämiseksi ja palvelukokonaisuuden kehittämiseksi.

Tutkimukseni ei sisällä suoria lainauksia haastatteluista, haasteltavien omasta toivomuksesta. Haastateltavien pyynnöstä ja yhteisestä sopimuksesta, suorien lainausten pois jättämisellä olen varmistanut, etteivät haastateltavat ole tunnistettavissa tutkimuksessani.

Työssäni käytän lyhenteenä TE-keskusta tai TE-toimistoa kun kyseessä on työ- ja elinkeinokeskus ja TYP nimitys on käytössä oleva lyhennyt työvoiman palvelukeskuksesta. Työvoiman palvelukeskukset ovat työ- ja elinkeinotoimiston, kuntien ja Kelan yhteinen palvelupiste, jonne asiakkaat ohjautuvat joko työ- ja elinkeinotoimiston tai sosiaalitoimen tekemän palvelutarvearvion perusteella. Työvoiman palvelukeskuksen henkilökunta koostuu moniammatillisesta asiantuntia joukosta. Asiakkaan kanssa tiivistä yhteistyötä tekee yleensä työpari, jossa on edustaja työ- ja elinkeinotoimistosta sekä sosiaalitoimesta. Työryhmään kuuluu lisäksi tarvittavia asiantuntijatahoja, kuten terveydenhuollon, kunnan tai Kelan edustaja. (Työ-ja elinkeinopalvelut 2013, hakupäivä 2.11.2013.)

TYP:n päätavoitteena on edistää työllisyyttä, vähentää rakenteellista työttömyyttä sekä turvata osaavan työvoiman saatavuus. Toiminta-ajatuksena ja tavoitteena on poistaa asiakkaiden mahdollisia työllistymisiä vaikeuttavia esteitä ja edistää heidän arjessa selviytymistään. Perusedellytyksenä on saada toiminnan tavoitteet toteutumaan sekä luotua jokaiselle asiakkaalle heidän omien tarpeiden mukainen, ja juuri heille yksilökohtaisesti rakennettu palvelukokonaisuus. TYP:n perusajatuksena on tehdä yhteistyötä, joka tähtää asiakkaan itse määrittelemään päämäärään, toimia ohjaavasti ja keinoja etsien asiakkaan tukena sekä olemalla apuna päämäärän saavuttamisessa ja tehdä kaikki tämä työ muistaen kunnioittaa asiakkaan yksilöllisyyttä. (Sosiaaliportti 2013, hakupäivä 20.11.2013.)

2 TYÖTTÖMYYS JA SEN NÄKYVYYS SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli 205000 työtöntä, joulukuussa 2013. Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli kuitenkin kaikkiaan 330000 työnvälityksen säädösten mukaisesti työttömäksi työnhakijaksi tilastoitua. (Tilastokeskus 2013, hakupäivä 21.1.2014.)

Suomessa työnteko on nähty aina tärkeäksi osaksi aikuisen ihmisen elämää. Ajattelempa, että ihmisen on oltava ahkera ja mukana työelämässä voidakseen olla yhteiskuntamme täysvaltainen jäsen. Vaikka ihmisiä on monenlaisia, ehkä juuri tästä syystä työttömäksi joutuminen ja työttömänä eläminen haavoittaa ihmistä ja hänen itsearvostustaan.

2.1 Työn merkitys ihmisen hyvinvoinnille

Suomi on vahva työyhteiskunta, jonka mukaan meidän on hyväksyttyä elää mielekästä elämää työn ulkopuolella vasta kun olemme eläkkeellä. Vaikuttaako työ ihmisen hyvinvointiin muutoin kun antamalla toimeentulon? Antaako työ muutakin ihmiselle, kun mahdollisuuden tyydyttää aineelliset perustarpeet, onko sen tarkoitus ainoastaan palkan avulla mahdollistaa ravinnon, asunnon ja muiden perustarpeiden saanti? Tutkimusten mukaan toimeentulo on vain yksi osa ihmisen hyvinvointia, se on tärkeä perusta sille, muttei kaiken kattava. Työn sosiaalinen merkitys ihmiselle on huomattava hyvinvoinnin kannalta. Työn tärkeyden lisäksi ihmisen on hyvä muistaa, että hänellä tulee olla elämää työssä. Ihmisen onnellisuuden kannalta on tärkeää, että hän kokee tekemänsä työn mielekkääksi. (Sinervä, Hannu-Pekka 2004.)

2.2 Tilastokeskuksen käsitteet ja määritelmät

Tilastokeskuksen käyttämiä määritelmiä työttömyydestä koskevissa julkaisuissa ovat muun muassa: työllinen, työtön, pitkäaikaistyötön ja vajaakuntoinen. Työllinen on henkilö, joka on tutkimusviikolla tehnyt ansiotyötä vähintään tunnin rahapalkkaa, luontaiselta vastaan, voittoa saadakseen, tai ollut tilapäisesti poissa työstä. Tutkimusviikolla työstä pois ollut henkilö lasketaan työlliseksi, jos poissaolon syy on äitiys- tai isyysvapaa, oma sairaus tai poissaolo on kestänyt alle kolme kuukautta. Työlliset voivat olla palkansaajia, yrittäjiä tai samassa kotitaloudessa asuvan perheenjäsenen yrityksessä palkatta työskenteleviä.

Työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla (ei ole ollut palkkatyössä tai tehnyt työtä yrittäjänä), on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana palkansaajana tai yrittäjänä ja voi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Myös henkilö, joka on työtä vailla ja odottaa sovitun työn alkamista kolmen kuukauden kuluessa, luetaan työttömäksi, jos hän voi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Työttömäksi luetaan myös työpaikastaan toistaiseksi lomautettu, joka täyttää edellä mainitut kriteerit. (Tilastokeskus 2013, hakupäivä 4.10.2013.)

Pitkäaikaistyötön on henkilö jonka työttömyys on yhtäjaksoisesti kestänyt vähintään 12-kuukautta. (Tilastokeskus 2013, hakupäivä 4.10.2013). Pohjois-Suomessa lähes joka neljäs työtön on pitkäaikaistyötön. (Elinkeino-liikenne- ja ympäristö-keskus 2013, hakupäivä 15.1.2014). Pitkäaikaistyöttömyyden riskitekijöihin kuuluu työttömän korkea ikä, matala koulutustaso sekä aikaisemmat työttömyysjaksot. Pitkäaikaistyöttömyys lisääntyi Suomessa merkittävästi 1990-luvun laman jälkeen. (Hämäläinen & Taimio & Uusitalo 2005, 36.)

TE-hallinnon käyttämän käsitteen mukaan vajaakuntoisella asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, jonka mahdollisuudet saada sopivaa työtä, säilyttää työ tai edetä työssä ovat huomattavasti vähentyneet asianmukaisesti todetun vamman, sairauden tai vajavuuden takia. Vajaakuntoisuuden toteaminen asiakkaalla edistää asiakasta säilymään tai pääsemään takaisin työelämään tarjoamalla vajaakuntoisuuden perusteella asiakkaalle erilaisia palveluita ja etuuksia. Etuudet voivat olla suoria taloudellisia tukia työntekijälle, työhön pyrkivälle tai suoraan työnantajalle palkkaamisen tueksi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 20.11 2013.)

3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Kuntouttavan työtoiminnan perusajatuksena on aktivoimalla torjua vaikeasti työllistyvien ja pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä., avaamalla väylä takaisin työelämään ja työvoimahallinnon työllisyyttä edistäviin toimenpiteisiin. Kuntouttava työtoiminta on kuntouttavan työtoiminnan lakiin (189/2001) perustuvaa sosiaalipalvelua, se on kunnan järjestämä aktiivisen sosiaalipolitiikan toimenpide pitkäaikaistyöttömille. Kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksena on parantaa pitkään työttömänä olevan elämänhallintaa. Kuntouttava työtoiminta ei korvaa työ- tai virkasuhteessa tehtävää työtä, sen tarkoituksena on tarjota työllistymismahdollisuus pitkään työttömänä oleville henkilöille. Kuntouttava työtoiminta on osa laajempaa kokonaisuutta, jonka tarkoituksena on aktivoida ja edistää pitkäaikaistyöttömien pääsyä avoimille työmarkkinoille. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säätelee asiakkaan asemaa ja oikeuksia myös kuntouttavassa työtoiminnassa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.)

Kuntouttava työtoiminta perustuu aktivointisuunnitelmaan, jonka tarkoituksena on määrittää erilaisia keinoja parantamaan työttömän koulutuksen tarvetta tai mahdollisuuksia edetä työelämään. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan käyttää yhtenä aktivointi toimenpiteenä. Kuntouttavan työtoiminnan lähtökohtana tulee aina olla työttömän omat tavoitteet, toiveet ja yksilölliset kyvyt. (Ala-Kauhaluoma & Keskitalo & Lindqvist & Parpo 2004, 23.)

3.1 Kuntouttavan työtoiminnan lain tausta

Kuntouttavan työtoiminnan lain tausta juontaa 1990-luvun alun laman jälkeiseen pitkäaikaistyöttömyyden rajuun kasvuun. Pitkäaikaistyöttömyydestä johtuen yhä useampi työtön menettää oikeutensa ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Pitkäaikaistyöttömien siirtyminen työmarkkinatuen varassa elämiseen, aiheutti sen, että köyhyys Suomessa työttömien joukossa lisääntyi. Pitkäaikaistyöttömyyden on katsottu kasvattavan syrjäytymisen riskiä. Laki edustaa kansainvälistä työttömyyden ja syrjäytymisen vastaista politiikkaa, jossa oikeus toimeentuloturvaan liitetään entistä tiiviimmin työhön. Työttömyyden alentaminen sekä työllisyysasteen nostaminen ovat olleet hallituspolitiikan keskeisiä tavoitteita maassamme viime vuosina. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21.)

3.2 Aktivointisuunnitelma

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189) velvoittaa kuntaa, työ- ja elinkeinotoimistoa laatimaan aktivointisuunnitelman työttömälle asiakkaalle, joka saa työmarkkinatukea tai toimeentulotukea. Aktivointisuunnitelma tulee laatia yhteistyössä asiakkaan kanssa. Aktivointisuunnitelma on pitkään työttömänä olevalle henkilölle laadittava suunnitelma, jonka tavoitteena on parantaa työttömän työllistymisedellytyksiä ja elämänhallintaa. Aktivointisuunnitelma on järjestettävien palvelujen lähtökohta.

Aktivointisuunnitelman käynnistämisprosessin vastuu on sillä viranomaistaholla, jonka pääasiallinen asiakas työtön henkilö on. Aktivointisuunnitelman tulee perustua palvelutarpeen arviointiin. Aktivointisuunnitelma voi sisältää useita erilaista kuntoutusta tukevia palvelutahoja (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)

3.3 Aktivointisuunnitelman sisältö

Lain (8§) mukaan aktivointisuunnitelmaan tulee merkitä

1. Henkilön koulutusta ja työuraa koskevat tiedot.
2. Arvio aikaisempien työllisyyttä edistävien toimenpiteiden vaikuttavuudesta.
3. Arvio aikaisempien työllistymissuunnitelmien ja kunnan tekemien henkilöä koskevien suunnitelmien toteutumisesta.
4. Toimenpiteet, jotka voivat olla työtarjouksia, työllisyyttä edistäviä toimenpiteitä, kuntouttavaa työtoimintaa, muita sosiaalipalveluja sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja. (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)
5. Muiden aiempien suunnitelmien mukaiset toimenpiteet asiakkaalle jatkuvat tarvittaessa ja ne voidaan lisätä osaksi aktivointisuunnitelmaa, mikäli niiden katsotaan tukevan asiakkaan työllistymisen edellytyksiä. Yhdessä laaditun aktivointisuunnitelman allekirjoittavat TE-toimisto, kunta ja asiakas yhdessä. Aktivointisuunnitelmaan sisältäessä kuntouttavaa työtoimintaa, pitää suunnitelmassa näkyä kirjattuna, kuntouttavan työtoiminnan sisällön tarkka kuvaus, toiminnan järjestämispaikka, työtoiminnan päivittäinen ja viikoittainen kesto, työtoiminnan alkamisajankohta ja jakson pituus, työtoiminnan ohella tarjottavat muut palvelut sekä ajankohta, jolloin viimeistään työtoiminnan vaikuttavuutta työllistymiseen arvioidaan ja jatkotoimenpiteistä sovitaan. (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)

3.4 Suunnitelman voimassaolo, seuranta ja uudistaminen

Aktivointisuunnitelma laaditaan määräajaksi, jonka kestosta laatijat yhdessä sopivat. Aktivointisuunnitelmaa tarkastetaan tarvittaessa, esimerkiksi asiakkaan palveluntarpeen muuttuessa. Aktivointisuunnitelman sisältäessä kuntouttavaa työtoimintaa, on aktivointisuunnitelma päivitettävä kuntouttavan työtoiminnan osalta 3-24 kuukauden välein. Aktivointisuunnitelmaan ei tarvitse uudistaa, mikäli kuntouttavan työtoiminnan päivittäiseen tai viikoittaiseen työaikaan tehtävät muutokset ovat vähäisiä. Aktivointisuunnitelmaa ei myöskään tarvitse uudistaa kuntouttavan työtoiminnan sisällön vähäisen muutoksen vuoksi. TE-keskus tai kunta katsoo aktivointisuunnitelman keskeytyneeksi kuukauden kuluttua asiakkaan työllistyessä tai aloitettuaan päätoimiset ammattiin tai tutkintoon tähtäävät opinnot. (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)

3.5 Aktivointisuunnitelma alle 25- vuotiaille asiakkaille

Aktivointisuunnitelma on laadittava työttömälle alle kaksikymmentäviisivuotiaalle asiakkaalle, jolle on laadittu työllistymissuunnitelma ja joka on työttömyyden perusteella saanut työmarkkinatukea vähintään sadankahdeksankymmenen päivän ajalta viimeisen kahdentoista kalenterikuukauden aikana, jolle on laadittu työllistymissuunnitelma ja joka on saanut viidensadan päivän työttömyysrahakauden ajan työttömyyspäivärahaa, tai jolle on tehty työnhakijan haastattelu ja jonka pääasiallinen toimeentulo viimeisen neljän kuukauden aikana on perustunut työttömyyden johdosta maksettuihin toimeentulotukien. Aktivointisuunnitelmaa alle 25-vuotiaille asiakkaille on kuvattu taulukossa 1. (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)

KAAVIO 1.

<u>AKTIVOINTISUUNNITELMA ALLE 25-VUOTIAILLE ASIAKKAILLE</u>	
180 päivää työmarkkinatuella vuodenaikana, tai	↓
500 päivän työttömyyspäivärahalla, tai	↓
4 kuukautta toimeentulotuella jota on maksettu työttömyyden johdosta.	

(Sosiaaliportti 2013.)

3.6 Aktivointisuunnitelma 25 vuotta täyttäneille asiakkaille

Aktivointisuunnitelma on laadittava työttömälle kaksikymmentäviisi vuotta täyttäneelle henkilölle, jolle on aikaisemmin laadittu työllistymissuunnitelma ja joka työttömyyden perusteella on saanut työmarkkinatukea vähintään viideltäsadalta päivältä, joka viidensadan päivän työttömyysrahakauden jälkeen saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään sadaltakahdeksaltakymmeneltä päivältä, tai jonka pääasiallinen toimeentulo viimeisen kahdentoista kuukauden aikana on perustunut työttömyyden johdosta maksettuihin toimeentulotukien. Aktivointisuunnitelmaa 25 vuotta täyttäneille asiakkaille on kuvattu taulukossa 2. (Sosiaaliportti 2013, 20.11.2013.)

KAAVIO 2.

<u>AKTIVOINTISUUNNITELMA 25 VUOTTA TÄYTTÄNEET ASIAKKAAT</u>	
500 päivää työmarkkinatuella, tai	↓
500 päivää työttömyyspäivärahaa ja työmarkkinatukea 180 päivää, tai	↓
12 kuukautta toimeentulotuella, jota on maksettu työttömyyden johdosta	

(Sosiaaliportti 2013.)

4 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN TAVOITTEITA

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on, toiminnan avulla parantaa pitkäaikaistyöttömien elämänhallintaa, luoden edellytyksiä työllistymiselle. Kuntouttavan työtoiminnan laajan-alaisen suunnitelman avulla autetaan löytämään työttömille väylä takaisin työelämään. Arjen- ja elämänhallinnan vahvistamisella pyritään myös ehkäisemään syrjäytymistä. (Kettunen & Kähäri-Wiik & Vuori-Kemilä & Ihalainen 2003, 345.)

4.1 Elämänhallinta

Elämänhallinnan määrittämiseen on monia eri näkökulmia, J-P Roosin (1988) mukaan elämänhallinta on yksi ihmisen elämänkerran keskeisiä ulottuvuuksia ja sitä tarkasteltaessa tulisi erottaa aina kaksi elämänhallinnan muotoa; ulkoinen ja sisäinen. Ulkoisessa elämänhallinnassa on Roosin mukaan kyse ihmisen omasta kyvystä ohjata oman elämänsä kulkua pääpiirteisesti ilman että hänestä riippumattomat tekijät kovin oleellisesti siihen vaikuttavat, eli ihmisen itsensä asettamien tavoitteiden toteutumista. Sisäisessä elämänhallinnassa on Roosin mukaan kyse ihmisen kyvystä sopeutua erilaisiin elämäntilanteisiin, kykyä hyväksyä ne osana elämäntapahtumaa sekä katsoa niitä parhain päin, sekoittamatta sisäistä hallintaa kuitenkaan alistumiseen ja antautumiseen. (Roos, J-P 1988.)

Tutkimukseni katsoo elämänhallinnan määritelmää, asiakkaiden omista näkökulmista katsoen. Asiakkaiden omia kokemuksia, mahdollisuuksista ja kyvyistä vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Tutkimuksessani selvitin haastateltavien kyvyn erottaa omat tarpeet ja toiveet muiden vaatimuksista.

4.2 Omien voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen

Omien voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen eli voimaantuminen on suuressa merkityksessä kohti kokonaisvaltaista elämänhallintaa. Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä henkilökohtainen prosessi, jolle jokainen itse asettaa omat henkilökohtaiset päämääränsä. Voimaantuminen kehittyy ihmisten omista kokemuksista. (Järvikoski & Härkäpää 2008, 128–130.)

Tuntemalla omat voimavaransa ja vahvuutensa ihminen pystyy tukemaan omaa itsetuntoaan ja ottamaan vastuuta omasta elämästään. Omatakseen hyvän itsetunnon, ihmisen tulee oppia hyväksymään omia puutteita ja heikkouksia. Hyvän itsetunnon myötä ihminen kokee omaavansa enemmän myönteisiä kuin kielteisiä ominaisuuksia ja vahvuuksia itsellään. Osana voimaantumista ihmisen tulee käydä sisäistä pohdintaa itsensä kanssa, siitä mitä hän elämältään todella haluaa, katsoa asioita eri näkökulmista ennakkoluulottomasti, omia arvoja ja uskomuksia pohtien sekä rohkeutta irrottautua totutuista asenteista. (Järvikoski & Härkäpää 2008, 128–134.)

4.2 Työ- ja toimintakykyisyys

Työkyvyllä tarkoitetaan ihmisen fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä ihmisen kykyä tehdä työtä. Työkykyyn vaikuttaa suuresti ihmisen elämäntilanne, hänen voimavaransa, osaamisensa sekä asenteet. Työ- ja toimintakykyisyydestä puhuttaessa, sen voi katsoa kuuluvaksi tärkeäksi osaksi ihmisen elämänhallintaa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 25.)

Työkykyä voidaan kuvata hyvin Professori Juhani Ilmarisen kehittämän työkykytalon mallin mukaan. Työkykytalonrakenteissa on katon alla suojassa erilaisia kerroksia, jotka tukevat toisiaan, pitääkseen talon pystyssä. Talon alimmat kolme kerrosta kuvaavat ihmisen omia henkilökohtaisia voimavaroja. Talon alimpana ja koko työkykytalon perustana on terveys ja toimintakyky. Fyysinen, psyykinen sekä sosiaalinen toimintakyky ja terveys yhdessä muodostavat työkyvyn perustan. Toisessa kerroksessa on ammatillinen osaaminen jonka perustana ovat peruskoulutus ja ammatilliset tiedot ja taidot. Tämän kerroksen tärkeys on lisääntynyt nykyään paljon, koska kaikilla toimialueilla on nykyään jatkuvasti uusia työkykyvaatimuksia, jotka vaativat, taitojen ja tiedon jatkuvaa päivittämistä. Kolmannessa kerroksessa ovat arvot, asenteet ja motivaatio. Omat asenteet työntekoon vaikuttavat työkykyyn, työn mielekkyydellä on suuri merkitys työkyvyn vahvuuteen. Itse työ on talon neljännessä kerroksessa ja siihen kuuluvat konkreettisesti kaikki työpaikalla olevat asiat, esimerkiksi työolot, työyhteisö ja koko työpaikan organisaatio. (Työterveyslaitos 2013, hakupäivä 11.12.2013.)

Kaikkien näiden neljän kerroksen tarkoitus on tukea toisiaan, jotta talo toimisi ja pysyisi pystyssä. Työkyvyssä on näin ollen kysymys ihmisen omien voimavarojen ja työn välisestä yhteen sopivuuden tasapainosta. Työkykytalo sijaitsee ympäristössä, jonka lähimpänä ovat perheen ja ystävien verkostot ja johon myös yhteiskunnan rakenteet ja säännöt vaikuttavat. (Työterveyslaitos 2013, hakupäivä 11.12.2013.)

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esille kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien asiakkaiden omakohtaisia kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta heidän työllistymiseensä ja muuhun elämänlaatuunsa asiakkaan omasta näkökulmasta katsoen. Tutkimuksessani on tarkoitus saada vastaus siihen, että kokevatko asiakkaat tulleen kuulluksi kun heidän aktivointisuunnitelmaa laaditaan ja miten he uskovat saavansa apua kuntouttavan työtoiminnan ja heille laaditun palvelukokonaisuuden avulla. Tutkimuksessa pyritään tuomaan esille mahdollisia kuntoutumisen edistymistä hidastavia yhteisiä tekijöitä, sekä löytämään niihin ratkaisuja.

Tutkimuksen tavoite on tuoda esille asiakkaiden todelliset tuntemukset ja näkemykset elämäntilanteestaan ja niitä hyödyntämällä löytää uusia keinoja motivaation lisäämiseksi ja palvelukokonaisuuden kehittämiseksi.

5.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni on metodologiselta lähtökohdaltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Tarkoituksena on tutkia asiakkaiden omakohtaisia kokemuksia ja kuvata heidän todellista elämää. Tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kohteen arvolähtökohdista katsoen. (Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 2005, 151–153.) Tutkimuksen tarkoituksena on tutkittavan asian kuvaaminen ja tulkinnan antaminen.

Tutkimuksessa ihmisen ympärillä oleva todellisuus ja hänen toimintansa pyritään kuvaamaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan hänen omista lähtökohdista käsin, koska jokainen ihminen muodostaa käsityksen maailmasta oman subjektiivisen kokemuksen kautta. Tutkimuksen lähtökohtana on uskominen haastateltavan kertomaan ja hänen omaan kokemusmaailmaan. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 35.)

Tutkimus on tapaustutkimus. Tutkimuskohteena on pieni joukko tutkittavia, jotka ovat sattumanvaraisesti valikoituneet laajemmasta kokonaisuudesta. Tapaustutkimuksessa on mahdollisuus saada syvällisempää tietoa ja sille on tyypillistä, vuorovaikutus, kokonaisvaltaisuus ja arvosidonnaisuus. (Hirsijärvi ym. 2005, 125–126.)

5.3 Tutkimuksen tiedonkeruu

Tutkimuksen tiedonkeruu menetelmä on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Teemahaastattelu tiedonkeruu menetelmä antaa tutkijalle joustavaa haastattelun ja mahdollistaa keskustelun rajaamisen teemoihin. Metodologisesti teemahaastattelussa on tärkeää, että siinä korostetaan ihmisen tulkintoja asioissa, heidän asioilleen antamiaan merkityksiä sekä sitä miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsijärvi & Hurme 2001,48.) Tiedonkeruu menetelmänä teemahaastattelu tutkimukseeni sopi hyvin, koska tarkoituksena oli tuoda esille tutkittavien omakohtaisia kokemuksia ja tulkintoja aiheesta.

Teemahaastattelun tukena oli teemarunko, joka oli laadittu etukäteen. Teemarunkoon taustatietojen lisäksi laadin teemoja jotka toivat esille haastateltavien elämäntilanteisiin liittyviä ajanjaksoja sekä niihin vaikuttavia asioita. Teemarunko koostui taustatietojen lisäksi 1. Tilanteesta ennen kuntouttavaa työtoimintaa, 2. Tilanteesta työtoiminnan alkaessa, 3. Kuntouttavassa työtoiminnassa, 4. Tilanteesta kun kuntouttava työtoiminta päättyy.

Taustatiedoissa kysymysten laadinta perustui haastateltavan perustietoihin, koskien muun muassa haastateltavan perhesuhteita, koulutusta, aikaisempia työsuhteita sekä velkatilannetta. Taustatiedoista selvitin haastateltavien mahdolliset muut auttamistahot eri viranomaisten osalta. Ainoastaan taustatiedoissa kysymysten järjestys oli kaikilla haastateltavilla sama.

Ensimmäisessä teemassa selvitin haastateltavan tilannetta ja tunteita ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta tehtyä päätöstä. Kysymykset olivat rakennettu niin, että niiden avulla oli tarkoitus tuoda esille haastateltavan omakohtainen tuntemus ja kokemus omasta elämäntilanteestaan. Kysymykset liittyivät työttömyydenkestoon, toimeentuloon sekä mahdollisiin syihin työttömyyden pitkittymiselle ja työllistymisen estymiselle. Kysymyksillä selvitin haastateltavan omaa aktiivisuutta, työttömyysaikana esimerkiksi etsikö töitä aktiivisesti avoimilta työmarkkinoilta ja jos etsi niin miten, sekä

mitkä olivat haastateltavan omakohtaisennäkemyksen kannalta suurimmat syyt työllistymisen estymiselle. Teema kysymyksillä sain vastauksia ja kokemuksia kysymyksiin, jotka koskivat haastateltavan ja erityöllisyyttä tukevien palveluntarjoajien yhteistyötä. Teema kysymyksillä haastateltavat kertoivat muun muassa, kuinka usein heillä oli tapaamisia TE- keskuksen tai TYP- virkailijoiden kanssa sekä mitä asioita tapaamisissa käsiteltiin ja tunsiko haastateltava tulleen kuulluksi tapaamisissa.

Toinen teema käsitteli haastateltavan tilannetta ja tuntemuksia työtoiminnan alkaessa. Teemassa haastateltavat kertoivat kuntouttavalle työtoiminnalleen laatimistaan tavoitteista ja niille laatimistaan aikatauluista. Teeman kysymysten avulla sain vastauksen muun muassa siihen millä mielellä haastateltava aloitti työtoiminnan ja vastasivatko työtehtävät haastateltavan odotuksia. Teeman kysymysten sisällä haastateltavat toivat esille omantuntemuksensa työtehtävien mielekkyydestä ja niiden oppimisen helppoudesta. Teeman sisällä kävimme läpi haastateltavien omat näkemykset ja kokemukset työtehtäviin ja työpaikan käytäntöihin saamastaan ohjauksesta.

Haastateltavat kertoivat, miten muut työpaikalla olevat asiakkaat ja työnohjaajat ottivat heidät vastaan, oliko heillä mahdollisesti jotakin vaikeuksia ja millaisia, tai mistä johtuvia. Teeman sisällä haastateltavat kuvailivat, millaisia muutoksia työtoiminnan alkaminen toi heidän arkeensa ja miten päivärytmin vakiintuminen onnistui. Teeman sisällä kävimme läpi ensimmäiset yhteiset palaverit yksilövalmentajan sekä työvalmentajan kanssa, niiden ajankohtaa ja sisältöä. Lisäksi haastateltavat toivat esille tuntemuksiaan, miten he kokivat vuorovaikutuksen toimimisen työ- ja yksilövalmentajaansa kohtaan. Teeman kysymysten avulla haastateltavat kertoivat mitkä asiat tai seikat kokivat vaikeimmiksi työtoiminnan alkaessa.

Kolmannessa teemassa käsiteltiin haastateltavan nykyistä tilannetta kuntouttavassa työtoiminnassa. Teeman kysymysten avulla haastateltavat toivat esille omannäkemyksensä työtoiminnan sujumisesta, muutoksista ja mielekkyydestä arkeen. Haastateltavat kertoivat työtoiminnan vaikuttavuudesta omaan osaamiseensa sekä motivaatioon löytää työpaikka kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Lisäksi haastateltavat kuvailivat tapaamisistaan yksilö- ja työvalmentajien kanssa, siitä kuinka usein tapaamisia oli, mistä niissä keskusteltiin, miten yhteistyö sujui ja mitä mieltä he itse keskusteluista olivat. Teeman kysymysten jälkeen haastateltavat kertoivat näkemyksensä siitä, vastasiko heidän omannäkemyksensä työ- ja yksilövalmentajan näkemystä heidän tilanteestaan ja tavoitteiden toteutumisesta toisiaan. Haastateltavat puhuivat teemassa työtoiminnan vaikuttavuudesta omiin sosiaalisiin suhteisiinsa ja miten he kokivat saamansa tuen riittävyden kuntoutumiseensa. Teeman sisällä haastateltavat kertoivat mitä muuta heidän kuntouttavaan työtoimintaansa työn lisäksi sisältyi, osallistuivatko he esimerkiksi ryhmätoimintaan, millaista ryhmätoimintaa heille oli tarjottu ja miten he kokivat ryhmätoiminnan. Teemassa keskusteltiin lisäksi työpäivien määrästä, kestosta ja niistä mahdollisesti tapahtuneista muutoksista, Teeman kysymysten avulla haastateltavat myös kertoivat, olivatko kuntouttavan työtoiminnan ohessa tutustuneet työpaikkoihin avoimilla työmarkkinoilla, miten työpaikat mahdollisesti olivat valikoituneet ja miten työpaikat olivat löytyneet. Haastateltavat kuvailivat mahdollisten työpaikkojen kiinnostavuutta, siitä tarvittiinko työpaikkoihin lisäkoulutusta tai koulutuksen päivittämistä ja olivatko he keskustelleet koulutuksesta yksilövalmentajansa kanssa, sekä miten he itse kokivat jos lisäkoulutusta tai koulutuksen päivittämistä tarvittiin.

Neljäs teema käsitteli aikaa jolloin heidän kuntouttava työtoiminta päättyy, miten heidän elämänsä ja arkensa jatkuisi, miten se muuttuu ja mitä muutoksia se tuo heidän elämäänsä. Teemassa haastateltavat pohtivat odotuksista tulevaisuutensa suhteen, miten he kokivat tulevaisuuden näkymisen ja odotustensa muuttuneen kuntouttavan työtoiminnan aikana, sekä siitä, onko heillä halua siirtyä avoimille työmarkkinoille, vaan kokevatko he vielä tarpeelliseksi jatkaa kuntouttavassa työtoiminnassa. Haastateltavat miettivät vaikeudesta ja peloistaan siirtyä avoimille työmarkkinoille. Teemassa haastateltavat vastasivat siihen, olivatko he kiinnostuneita muista työllisyyttä edistävästä keinoista, esimerkiksi palkkatuetusta työstä ja oliko haastateltavan kanssa keskusteltu erilaisista päättymisen jälkeisistä mahdollisuuksista, kokivatko he että heitä

olisi kuunneltu jatkosuunnitelmien suhteen. Teemassa haastateltavat kertoivat, olivatko he tehneet kuntouttavan työtoiminnan aikana sellaisia päätöksiä muutoksista elämäänsä jotka vaikuttaisivat heidän elämäntilanteensa tulevaisuudessa, olivatko he keskustelleet asiasta, kenen kanssa ja oliko heitä tuettupäätöksissä tehdä muutoksia. Haastateltavat toivat esille myös keneltä kaipasivat ja uskoivat saavansa tukea elämäänsä työtoiminnan jälkeen. Teemassa haastateltavat vastasivat kysymykseen mahdollisista muutoksista ja toiveista kun kuntouttavaa työtoimintaa suunnitellaan ja toteutetaan kuntouttajan kanssa, miten he uskoisivat muutosten vaikuttavan kuntouttajan tilanteeseen ja itse kuntouttavaan työtoimintaan, uskovatko he, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa ja arvostetaanko heidän omaa mielipidettä mahdollisten parannusten suhteen.

5.4 Haastattelut

Tutkimukseeni haastattelin neljää Tornion työvoimalasäätiön kuntouttavassa työtoiminnassa olevaa asiakasta. Haastateltavat valikoivat sattumanvaraisesti, ainoana kriteerinä oli haastateltavan ikä. Tutkimukseeni kohderyhmänä olivat aikuiset yli 25-vuotiaat kuntoutujat. Tutkimustani varten tein haastattelun pyyntöä koskevien kirjeitä, joita yksilövalmentaja, joka toimisi kyseisen asiakasryhmän kanssa, toimitti omille asiakkailleen. Kirjeessä kerroin tutkimuksestani, sen tarkoituksesta ja haastattelunluottamuksellisuudesta. Kirjeessä oli kohta, jossa haastateltavat allekirjoituksellaan suostuivat antamaan luvan haastatteluuni. Yksilövalmentajan kautta sain haastatteluihin suostuneiden asiakkaiden luvan sekä haastateltavien yhteystiedot. Yksilövalmentajan kanssa käydyssä tapaamisissa sain myös tietoa asiakkaiden työajoista, työpisteistä ja työvalmentajien yhteystiedoista. Haastatteluajkojen sopimisen aloitti työvalmentajien kautta, työvalmentajat kertoivat ajankohdat, jolloin haastatteluiden tekemisen vähiten häiritsisi kuntoutujan työpäivää ja työruutiineja. Lopullisen haastattelun ajankohdan ja paikan sovinn jokaisen haastateltavan kanssa erikseen, käymällä joko tapaamassa heitä heidän työpisteessään tai ottamalla heihin yhteyttä puhelimitse heidän työaikanaan.

Haastattelupaikoiksi haastateltavat valitsivat yleensä oman työpisteensä toimistotilan, ja haastattelu-aika oli joko työpäivän alussa tai sen lopuksi. Haastatteluiden aluksi keskustelimme haastateltavan kanssa haastatteluiden luottamuksellisuudesta ja ettei kenenkään haastateltavan henkilöllisyys olisi tutkimuksessa tunnistettavissa. Koska tutkimukseeni osallistuvilla haastateltavilla oli erityisen tärkeää, etteivät he olisi tunnistettavissa haastatteluista edes omien sanavalintojen, tai elämäntilanteidensa kertomisen vuoksi, oli heidän toivomuksensa, etten käytä tutkimuksessani suoria lainauksia haastatteluista. Lisäksi kerroin haastateltaville tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta. Kerroin haastateltaville miksi olin valinnut juuri tämän aiheen tutkimukseeni ja mihin tutkimuksellani pyrin.

Kerroin haastateltaville haastattelun teemoista ja siitä millaisiin asioihin minun teemojen avulla olisi tarkoitus saada vastauksia.

5.5 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen aineiston analyysin tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta ja luoda aineistoon selkeyttä. Analyysin tarkoitus on tiivistää aineiston sisältö, kadottamatta sen sisältämää informaatiota, luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 1999, 138.) Tutkimukseen kerätyn aineiston analyysi on ydinasia aineiston tulkitsemiselle.

Tutkimukseni analyysin on tarkoituksena ja tavoitteena tuoda esille haastattemieni asiakkaiden omanäkemyks kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta heidän elämäntilanteeseensa. Lähtökohtana analyysin tekemiseen minulla on narratiivinen näkökulma, jonka mukaan ihminen on itse oman elämänsä asiantuntija ja analysoidessani ja kertoessani heidän näkemyksiään minun tulee pyrkiä niin ymmärtämään kuin kunnioittamaan heidän tekemisiään kuin myös heitä itseään ihmisenä. (Eskola & Suoranta 1999, 22.)

Analyysin tekemisen olen aloittanut tyypittelemällä aineistoa. Tyypittelyssä tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä tiivistetään yleistykseksi, jolloin asioiden näkemyksestä teeman sisällä on etsittävässä näkemyksille ja kokemuksille yhteneväisyyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 93.) Tyypittelemällä tutkimuksen analyysiin on saatu asioita jotka esiintyvät suuressa osassa aineistoa.

5.6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkijana minun tulee varmistaa tutkimukseni luotettavuus. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 125). Olen selvittänyt haastateltavilleni haastattelupyyntöä koskevassa kirjeessä ja ennen haastattelun aloittamista, opinnäytetyöni sisällön ja tarkoituksen. Lisäksi olen molemmissa kertonut ja varmistanut haastateltaville ettei heidän henkilöllisyys ole tunnistettavissa opinnäytetyöni missään osiossa. Olen myös haastattelujen alussa kertonut haastateltaville haastattelujen nauhoittamisen tarkoituksen ja että nauhoitukset ovat ainoastaan minun käytössäni kunnes olen purkanut ja litteroinut haastattelut tekstiksi tutkimustani varten, jonka jälkeen tuhoan nauhoittamani haastattelut. Olen myös kertonut haastateltaville tuhoavani työn valmistumisen jälkeen kaikki tutkimustani koskevat paperit ja tiedot koneeltani huolella.

Tutkimuksen tekemiseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka minun tutkijana tulee ottaa huomioon vastaamalla tieteen etiikan viiteen peruskysymykseen tehdessäni tutkimustani. Tutkijana minun tulee miettiä millaista on hyvä tutkimus, onko tiedon jano hyväksyttävää kaikissa asioissa, miten tutkin, millaisia tutkimustuloksia saa tavoitella vai koskevatko ne vahingollisia seikkoja, ja millaisia keinoja tutkijana saa käyttää. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 125–126.) Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkimukseni ei sisällä puutteellista tai epärehellistä tietoa.

Tutkimukseni tiedonkeruu menetelmänä käyttämäni teemahaastattelujen tärkein ja keskeisin onnistumisen edellytys oli saada luotua hyvä ja avoin vuorovaikutussuhde haastateltavan kanssa. Haastattelutilanteessa toimin osallistuvana, tehden haastattelutilanteista keskustelunomaisia vapauttaen haasteltavat vastaamaan avoimemmin ja laajemmin teeman sisällä esittämiini kysymyksiin. Osallistumiseni haastatteluun oli esittää teeman kysymykset haastateltaville keskustelumme aikana niin, että haastateltavien oli helppoa ja luontevaa kertoa omia mielipiteitään ja kokemuksia. Keskustelunomaisessa haastattelussa on mahdollisuus tarvittaessa muotoilla kysymyksiä uudelleen saadakseen vastaukset kaikkiin haluttuihin kysymyksiin.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Vapaalla keskustelulla ennen haastattelun aloittamista on helpompi saada haastateltava rentoutumaan ja olemaan jännittämättä haastattelun aikana. Sain haastateltavan vastaamaan ja kertomaan itsestään ilman, että he joutuivat liikaa miettimään tai harkitsemaan sanomisiaan. Haastattelut sujuivat jokaisen haastateltavan kanssa alkukeskusteluiden jälkeen hyvässä vuorovaikutuksessa ja keskustelu oli rentoa. Haastateltavat kertoivat itsestään ja elämästään pääsääntöisesti hyvin laajasti ja avoimesti. Joidenkin haastateltavien kanssa haastattelu oli välillä vaikeampi saada pysymään teemojen sisällä, koska heidän puheensa ja elämäntilanteestaan kertomisensa olivat erittäin laajoja ja kauas ulottuvia. Jokaisen haastattelun aikana sain vastauksen jokaiseen haluamaani kysymykseen.

Haastattelun lopuksi jokainen haastateltava kertoi jännittäneensä aluksi haastattelua ja sitä, kuinka paljon ja useasti he joutuivat miettimään sanomisiaan ja niistä aiheutuvia mahdollisia seurauksia keskustellessaan eri viranomaistahojen kanssa. Sillä, että sanoin useita kertoja haluavani tuoda esille heidän todellisen mielipiteensä, enkä vastauksia mitä muut haluaisivat kuulla, oli heidän mielessään suuri apu uskaltaa puhua omista mielipiteistään ja tuntemuksistaan.

Pitkäaikaistyöttömyyden lisäksi jokaista haastateltavaa yhdisti useita erilaisia asioita sekä vaikeita elämäntilanteita, jokaisen haastateltavan työhistoria koostui pääsääntöisesti pätkätöistä tai kuntouttavasta työtoiminnasta, koulutus puutui joko kokonaan tai oli alhainen tai keskeneräinen. Lisäksi jokaisen elämää rasitti pääsääntöisesti työttömyyden aikana kertyneet velat, ulosmittaukseen menneet laskut tai muut maksut. Jokaisella haastateltavalla oli takanaan pitkiä ja useita sairauslomajaksoja, joiden syyt somaattisten sairauksien lisäksi olivat psyykkisiä. Sairauslomajaksojen, joiden taustalla psyykinen oireilu somaattisten sairauksien lisäksi johtui runsaasta alkoholin kulutuksesta, ongelmat olivat yleensä haastateltavien mukaan kasvaneet ja liittyivät haastateltavien toimeentuloon. Toimeentulon heikkenemisen ja sen tuoman velkatilanteen pahenemisen aiheutti heidän mukaansa sairausloman tarpeellisuuden näkemys erot todenneen psykiatrin, terveyskeskuslääkärin ja Kelan välillä. Lisäksi toimeentulossa, asioiden pitkien ja hankalien käsittelyprosessien aikana kasvanut ja pitkittynyt rahattomuus ja rahantulon katkeaminen aiheutti velkojen kertymistä ja

maksuhäiriöiden kasvamista. Huono rahallinen tilanne aiheutti heille välillä toivottomuuden tunnetta tulevaisuuden suhteen ja oman hyvinvoinnin parantaminen tuntui silloin turhalta tai mahdottomalta. Haastateltavat kokivat, että eri viranomaistahojen näkemysten keskenään pitäisi olla yhtenäisempiä ja selkeämpiä asiakkaiden elämäntilanteen suhteen. Kaikki haastateltavat kertoivat kaivanneensa jotain uutta elämäänsä ja sen tuomaan tylsyyteen. Kaikki kokivat ongelmien lisääntyvän pitkien työttömyyskausien aikana.

TYP:ssa saamastaan palvelusta kaikilla haastateltavilla oli yhdistävä kokemus, siellä heidän ongelmistaan ja vaikeuksista pystyttiin keskustelemaan avoimemmin ja laajemmin kuin TE-keskuksen tai sosiaalitoimen virkailijan kanssa erikseen. Haastateltavat kokivat sosiaalitoimen virkailijan olevan enemmän ymmärtävä ja aidosti välittävä osapuoli, TYP:n yhteistyön he kokivat hyväksi ja kattavaksi. Haasteltavien mukaan virkailijoiden vahvuus TYP:ssa oli asioiden ja ongelmien laaja-alaisemmassa käsittelemisessä ja realistiseen kuntoutumisen suunnittelemisessa ja tukemisessa. Haastateltavat kokivat, että heidän toiveitaan ja omaa näkemystään on pääsääntöisesti kuunneltu, kun heidän tulevaisuuteensa koskevia päätöksiä ja suunnitelmia on tehty. Uudelleen koulutuksen suhteen osalla haastateltavista oli eri näkemykset virkailijoiden kanssa ja työvoimatoimistojen tarjoaman kurssitarjonnan he kokivat välillä turhauttavaksi keinoksi siirtää todellista ongelmaa eli löytää työtä ja saada elämää hankaloittavat ongelmat ratkaistuiksi. Vaikka näkemyseroja joidenkin asioiden toteutumisen ja suunnitelmien suhteen on ollut, on asiakkaan oma tahto lopulta se, jonka mukaan asioista ja toimintatavoista on päätetty.

Erittäin tärkeäksi haastateltavat kokivat, että virkailijat antoivat heidän kuntoutumiselleen aikaa, heidän oma näkemys liian aikaisesta avoimille työmarkkinoille siirtymisen ongelmista vastasi pääsääntöisesti virkailijoiden näkemystä, tosin poikkeavuuksiakin oli. Uudelleen- tai lisäkoulutuksen suhteen haastateltavat olivat taloudellisentalanteensa suhteen epävarmoja. Koulutus oli heidän mielestään taloudellisesti mahdollista vain, jos sen järjestäminen tapahtuisi työllisyyskoulutuksena. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen oli jokaisen kohdalla sujunut heidän omien toiveidensa mukaan, jokainen haastateltava oli saanut itse valita työvalmennus pisteensä. Myös työpäivien luku- ja tunti määrän jokainen oli itse päättänyt.

Kuntouttavan työtoiminnan parhaimmaksi puoleksi haastateltavat kokivat arjen mielekkyyden lisääntymisen. Haastateltavat kokivat yksilövalmentajiensa kanssa kädyt keskustelut terapeuttisiksi ja yksilövalmentajien välittämisen aidoiksi ja heidät yksilöinä huomioiviksi. Haastateltavista ja heidän suhtautumisistaan kuntouttavaan työtoimintaan ja sen puitteissa tarjottaviin tukitoimiin oli selvästi kuultavissa haastateltavien tuen tarve elämänhallinnassa, erityisesti heidän omien voimavarojen löytymisen ja vahvistamisen suhteen. Jokainen haastateltava oli kuntoutumisessaan vaiheessa, jossa heillä oli ainakin jonkinlainen kuva, siitä millaiseksi he elämänsä haluaisivat muuttaa. Jokainen haastateltava koki, että yksin ilman yksilövalmentajan neuvoa ja tukea heidän keinonsa löytää ratkaisuja olisi niin paljon raskaampaa ja vaikeampaa, etteivät he yksin jaksaisi viedä asioita lopulliseen toivottuun päämäärään.

Haastateltavat kertoivat kuntouttavan työtoiminnan lisänneen heidän arjen mielekkyyttään, työpaikalla ei ajatukset kokoajan ollut omissa ongelmissa, ja työhön lähtö antoi syyn säännölliseen päivärytmiin jonka vuoksi vuorokauden ajatkin saivat eri merkityksen. Haastateltavat kokivat myös sosiaalisten suhteidensa parantuneen kuntouttavaan työtoimintaan tultaessa. Haastateltavien mukaan keskustelut muiden ihmisten kanssa auttoivat heitä tarkastelemaan omia asioita erilaisesta näkökulmasta ja toisten ihmisten kokemukset ja näkemykset antoivat omille ongelmille uudenlaisen merkityksen. Heidän mukaan asioista ja kokemuksista oli helpompi keskustella sellaisten ihmisten kanssa, joiden elämää olivat koskettaneet samankaltaiset asiat ja ongelmat.

Haastateltavien mukaan kuntouttavan työtoiminnan aloittaminen sujui alkujännityksestä huolimatta suhteellisen hyvin. Jokainen haastateltava oli otettu hyvin vastaan työvalmennuspisteellään, työtehtävät oli kerrottu heille selkeästi joko työvalmentajan tai työkavereiden taholta. Työtehtävät ja niiden vaativuuden he kokivat helpoiksi ja pääsääntöisesti mielekkäiksi. Jokaisella haastateltavalla oli ainakin yksi heidän ennestään tuntemansa henkilö mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, mikä heidän mielestään helpotti työtoiminnan aloittamista. Pääsääntöisesti melkein jokaisen haastateltavan kanssa oli käyty läpi työelämän pelisäännöt ja työturvallisuus asiat, joko meneillään olevan tai aikaisemman kuntouttavan työtoiminnan jaksolla. Keskustelut työvalmentajan kanssa käytiin yleensä kahvitaukojen yhteydessä tai työnlomassa, varsinaisia kahdenkeskisiä keskusteluja ei haastateltavilla työvalmentajien kanssa ollut.

Ensimmäiset tapaamiset yksilövalmentajien kanssa sisälsivät asiakkaan henkilökohtaisten asioiden ja ongelmien ratkomista, kuntouttavan työtoiminnan asioita, esimerkiksi tavoitteisiin pääsemisestä ei haastateltavien mukaan keskustelussa käsitelty, haastateltavat kokivat kuitenkin tapaamisten määrän riittäväksi. Jokaisella haastateltavalla oli pyrkimys avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen pääsystä vahvistunut jo kuntouttavan työtoiminnan jakson ensimmäisen kuukauden aikana, haastateltavat kokivat kuitenkin, että kuntouttavan työtoiminnan jakson tulisi olla riittävän pitkä, jotta he kokisivat siirtymisen turvalliseksi.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastateltavien kuntoutujien lähtökohdista löytyi paljon yhteneväisyyksiä, vaikka ongelmat ja elämäntilanteet poikkesivat toisistaan, jokaisen haastateltavan elämä ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista oli sisällöltään samankaltaista, omien ongelmien ja niiden kanssa selviytymisen voimia vievää rutiinia. Arjen mielekkyys oli alhainen ja arkirutiineiden suorittaminenkin oli tuntunut joskus turhalta, päivärytmi oli osittain menettänyt merkityksensä. Sosiaaliset suhteet olivat heikentyneet tai muuttuneet. Varsinkin pitkät ja pimeät talvi-ajat asiakkaat kokivat erittäin raskaiksi. Työttömyys oli kestänyt liian pitkään tai ongelmien korjaamiseen ei viranomaistaholta ollut tarjota riittävästi keinoja tilanteen parantamiseen, ainoastaan niukka rahallinen tuki, joka joidenkin osalta vain siirsi ongelmien käsittelemistä tai jopa huononsi haastateltavien motivaatiota parantaa elämänhallintaansa. Työttömyyden pitkittyminen oli tuonut asiakkaille lisää tai kasvattanut jo olemassa olevia ongelmia, esimerkiksi päihteiden käyttö oli lisääntynyt työttömyyden aikana. Osaksi päihteiden käytön lisääntymiseen liittyi arjen mielekkyyden väheneminen ja arkirutiinien tarpeellisuuden menettäminen. Lisääntyneen päihteiden käytön seurauksena suhteet läheisiin ja perheisiin olivat vaikeutuneet. Toimeentulon heikentymisen vuoksi laskuja oli jäänyt maksamatta ja ulosotto velkaa oli kertynyt, rahaa oli jouduttu lainaamaan kavereilta ja läheisiltä, mikä osittain oli vaikuttanut suhteisiin. Jokainen haastateltava oli ennen kuntouttavaa työtoimintaa koskevaa päätöstä toivonut arkeensa muutosta. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäytymisen jokainen oli kokenut suurena helpotuksena ja uutena mahdollisuutena.

Haastateltavien kohdalla tuli hyvin esille, missä vaiheessa kuntoutumistaan he olivat. Osa haastateltavista oli kuntoutumisessaan jo siinä vaiheessa, että heidän kykynsä saada elämäänsä pysyviä muutoksia oli alkanut tuottaa tulosta ja kyky käsitellä asioita uudenlaisesta näkökulmasta tuonut useisiin elämänhallintaan vaikuttaviin seikkoihin selkeyttä. Osalla haastateltavista kuntoutuminen oli vasta alussa ja näkemykset oman elämän hallinnasta vielä ristiriitaisia viranomaistahon näkemysten kanssa. Jokaisella haastateltavalla oli näkemys siitä, mihin suuntaan he elämässään ja kuntoutumisessaan tulevaisuudessa pyrkisivät. Kuntoutumisen vaiheesta kertoi haastateltavien omanäkemys, kyvystä työllistyä avoimille työmarkkinoille kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Kuntoutumisen alkuvaiheessa olevat haastateltavat kielsivät osittain

omanosuutensa työllistymistä vaikeuttaviin asioihin. Syyt työttömyyteen olivat heidän mukaansa ainoastaan muista ihmisistä tai yhteiskunnasta johtuvia ja olemassa olevia ongelmia joko liioiteltiin tai vähäteltiin, riippuen siitä, millaisia ongelmat olivat.

Haastateltavilla joilla oli koulutus, työsuhteet olivat lyhyitä tai vähäisiä. Työsuhteet olivat yleensä määräaikaista ja työsuhteiden välissä saattoi olla pitkiäkin työttömyys jaksoja. Useat työsuhteet olivat päättyneet haastateltavien elämänhallinnassa tai terveydessä tapahtuviin ongelmiin tai muutoksiin. Pätkätoiden vuoksi haastateltavat kokivat pelko ja epävarmuuden tunteen lisääntyneen ja vaikeuttaneen heidän elämänhallintaansa. Haastateltavat kokivat pätkätoiden lisäävän jo hallintaan saatuja ja käsiteltyjä elämänhallintaan vaikuttavia ongelmia. Haastateltavat toivoivat ensisijaisesti saavansa taloutensa kuntoon ja rahahuolet pois rasittamasta arjessa selviytymistä. Rahaan ja epävarmuuteen tulevaisuudesta haastateltavat yhdistivät jokaisen elämänsä vaikeuttavan asian. Haastateltavat myönsivät itse huonoilla valinnoillaan ja elämäntavoillaan osittain aiheuttaneensa taloudellisen ahdinkonsa, he toivoivat kuitenkin yhteiskunnalta enemmän tukea ja ymmärrystä tilanteidensa parantamiseen. Kuntoutumisen vaiheesta kertoi osaltaan heidän asenteensa kuntouttavaan työtoimintaan. Alkuvaiheessa olevat haastateltavat uskoivat asioiden paranemiseen ja suuriin muutoksiin pienillä elämässä tapahtuvilla muutoksilla. Ratkaisut muutoksiin oli heidän mielestä muiden etsittävä, kuntoutumisen eteneminen taas oli auttanut haastateltavia käsittelemään elämänhallintaansa parantavia asioita laajemmin ja auttanut heitä itseään löytämään ratkaisuja ongelmiinsa.

Kuntouttavalla työtoiminnalla ja erityisesti yksilövalmentajan tuella haastateltavat kokivat elämänlaatunsa parantuneen ja toivon paremmasta tulevaisuudesta lisääntyneen. Yksilövalmentajan rinnalla kulkemisen ja kuuntelemisen haastateltavat kokivat erittäin tärkeäksi. Haastateltavat kokivat työ, koulutus ja raha-asioiden ongelmiin saavansa apua kaikilta yhteistyötä tekeviltä viranomaistahoilta. Yksilövalmentajan tuen ja ohjauksen he kokivat olevan aidointa ja heidät yksilöinä huomioivaa. Yksilövalmentaja oli saanut asiakkaita rohkaistumaan tapaamaan esimerkiksi velkaneuvojaa, raha-asioiden kuntoon saamisen tueksi.

Ennen kuntouttavaa työtoimintaa usea oli kokenut, että työn tekeminen vain lisäisi heidän rahallista ahdinkoaan, koska tuet pienenisivät ja saadut rahat menisivät lähes kaikki velkojen perintään. Raha-asioiden kuntoon saaminen oli haastateltavien mielestä suurin edellytys saada elämänsä taas hallintaansa. Ainainen jokapäiväinen laskujen kanssa kamppaileminen oli aiheuttanut haastateltaville toivottomuuden tunnetta ja oli psyykkisesti hyvin raskasta. Toivomuksena on, ettei esimerkiksi harkinnanvaraisena annettua toimeentulotukea otettaisi pois kuntouttavan työtoiminnan aikana. Haastateltavat toivoivat, että sosiaalitoimi tukisi enemmän jos kuntouttavan työtoiminnan aikana asiakkaalle tulisi tilapäinen rahan tarve, esimerkiksi jos rahat on loppu, eikä asiakkaalla ole varaa säännöllisesti meneviin lääkkeisiinsä. Tällä hetkellä rahallinen apu koskee vain äkillisiä menoja, eikä säännöllistä lääkitystä voida katsoa äkilliseksi. Säännöllisen lääkityksen loppuminen, aiheuttaa taas asiakkaille lisää ongelmia, jotka näkyvät heidän hyvinvoinnissaan. Haastateltavien mukaan sosiaaliviranomaisten lääketietoisuus on liian heikko. Virkailijat eivät todella ymmärrä, miksi psyykkisiin tai somaattisiin oireisiin saadun lääkityksen säännöllisyys on asiakkaiden kuntoutumisen kannalta ehdotonta. Lääkityksen katkeaminen oli joidenkin haastateltavien kohdalla tuonut poissaoloja työtoiminnasta ja miettimään kuntouttavan työtoiminnan katkaisemista.

Kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen työvoimalasäätöön työvalmennuspisteissä haastateltavat kokivat turvalliseksi ja heidän työkykynsä huomioivaksi. He luottivat ja tiesivät, että heidät otettaisiin avoimesti vastaan. Haastateltavat olivat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa jo aikaisemmin tai heillä oli tuttuja jotka olivat kuntouttavassa työtoiminnassa. Valmennuspisteiden työilmapiiriin haastateltavat kokivat hyväksi ja niiden vahvuudeksi työntekijöiden erilaisuuden huomioimisen. Heidän mukaan epävarmuus ja pelko tehdä virheitä, sekä epäonnistua heidän työskennellessään avoimilla työmarkkinoilla oli selvästi vähäisempää, heidän työskennellessä työvalmennuspisteillä työvalmentajien ohjauksessa. Sosiaalisten suhteiden parantumisen he yhdistivät työskentelyyn muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien työkavereiden rinnalla. Työkaverit ja heidän kanssa käydyt keskustelut olivat lisänneet haastateltavien itsetutkiskelua ja auttaneet katsomaan monia asioita eri näkökulmasta. Arjenrutiinit olivat alkaneet sujua ja työkavereiden kohtaamista odotettiin jopa vapaa-ajalla. Kuuluminen johonkin oli antanut tunteen, että voi olla hyödyksi ja tunne omasta tarpeellisuudesta oli voimistunut kuntouttavan työtoiminnan

etenemisen myötä. Tunne omasta tarpeellisuudesta on tärkeä perusta itsensä arvostamiselle ja auttaa kuntoutujaa elämänhallinnassa. Elämänhallinnan kannalta on tärkeää saada kuntoutujan itsearvostus nousemaan.

Keskusteluissa haastateltavien kanssa nousi esille, että haastateltavat kokivat kuntouttavan työtoiminnan ohessa tarjotun muun toiminnan parantavan heidän työ ja koulutus mahdollisuuksiaan kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä. He kokivat esimerkiksi työnhakuvalmennuksen ja atk-opetuksen mielekkäämmäksi, kun se tapahtui vapaaehtoisesti työtoiminnan ohessa. Koulutuksen etsimisen oli mielekästä ja heidän toiveitaan huomioivaa yksilövalmentajan avustuksella. Yksilövalmentajien kyky kuunnella ja auttaa löytämään ratkaisuja heidän elämänhallintaansa vaikuttaviin ja parantaviin asioihin nousi esille useasti haastattelun aikana.

Oma-aloitteinen koulutukseen hakeutumiseen avoimessa koulutushaussa, oli jokaiselle haastateltavalle vielä mahdollon tehtävä. Kukaan haastateltavista ei kokenut taloudellisesti kykenevänsä opiskelemaan kun ainoastaan koulutuksessa jossa rahoitus olisi heille kuntoutumisen perusteella myönnetty. Koulutukseen hakeutuneiden osalta nousi esille, etteivät syyt koulutukseen pääsystä viivästyneet tai estyneet rahoituksen puutteeseen, vaan koulutuspaikkoja ei ollut tarjota tarpeeksi, tai suunniteltua koulutusta ei alkanutkaan. Keskusteluissa kävi ilmi, että niiden kuntoutujien osalta jotka tunsivat tarvetta lisäkoulutukseen, ei koulutukseen hakeutumisen esteenä ollut motivaation puute tai haastateltavien halu. Syynä oli, että toivottua tai suunniteltua koulutusta ei ollut tarjota, vaikka asiaa oli kuntoutujan kanssa suunniteltu ja rahoitus koulutukseen myönnetty. Koulutukseen pääsyn viivästyminen aiheutti haastateltaville motivaation laskua ja luovuttamisen tunnetta. Haastateltavat luottivat kuitenkin yksilövalmentajan kykyyn, löytää ratkaisu tilanteeseen. Toisaalta osa haastateltavista uskoi, että lisä- tai uudelleen koulutukseen ei ollut tarvetta ja koulutukseen hakeutuminen tarkoittaa heidän osaltaan vain keinoa katkaista väliaikaisesti jo kauan jatkunut työttömyys. Harjoittelupaikan saannin suhteen haastateltavat kokivat saaneensa neuvoja hyvin. Mahdollisuuksista työllistyä harjoittelun kautta oli tuotu esille useissa tapaamisissa niin yksilövalmentajan kuin TYP:kin osalta. Tämä ei lisännyt harjoittelupaikkojen saamisen kiinnostavuutta. Kiinnostumisen alhaisuuden taustalta tuli esille samoja syitä, kun siirtymisessä avoimille työmarkkinoille, haastateltavat pelkäsivät muiden ihmisten

asennetta itseään kohtaan sekä leimautumista heikommaksi. Pelko leimautumisesta oli yhtä voimakasta kuin pelko epäonnistumisesta. Pelkojen taustalla oli alhainen itsensä arvostaminen ja oman osaamisen väheksyminen.

Palkkatuetusta työstä ja sen antamasta mahdollisuudesta siirtyä takaisin avoimille työmarkkinoille oli keskusteltu haastateltavien kanssa, haastateltavat kuitenkin epäilivät, että palkkatuen päätyttyä työnantajilla ei ole tarjota heille lisää töitä, vaan työnantajat käyttäisivät heitä väliaikaisena halpana työvoimana, jonka työsuhde katkeaisi palkkatuen päätyttyä. Lisäksi haastateltavat pelkäsivät, että työnantajan sekä muiden työntekijöiden asenne palkkatuella työllistettyyn olisi erilaista kun normaalisti työllistetyin. Pitkäaikaistyöttömyys oli haastateltavien osalta lisännyt paljon erilaisia pelkoja avoimille työmarkkinoille siirtymisen suhteen. Haastateltavat kertoivat miettivänsä toisten ihmisten asennetta, yhteiskunnan suhtautumista sekä omien kykyjen ja voimavarojen kantamista mikäli he siirtyvät takaisin avoimille työmarkkinoille. Kuntouttava työtoiminta oli haastateltavien mukaan turvallisempi vaihtoehto arjessa selviytymiseen ja elämänhallinnan ylläpitämiseen, kuin työskentely avoimilla työmarkkinoilla ilman tukijoita. Haastateltavat kokivat, että kuntouttavan työtoiminnan aikana saatu tuki ja ohjaus ei leimaisi heitä ihmisenä samalla lailla, kun tuen tarve ulkopuolisilta heidän työskennellessä avoimilla työmarkkinoilla. Useat jaksot kuntouttavassa työtoiminnassa johtuivat haastateltavien mukaan juuri tästä syystä ja siksi haastateltavat kokivat useasti, että kuntouttava työtoiminta riittäisi työssä käymiseksi. Haastateltavat pelkäsivät ehkä liikaakin omaa epäonnistumistaan ja normaaleja arjentuomia haasteita, vastuu omista haasteista oli haastateltavien mukaan helpompi kohdata kun tukemassa on joku toinen.

Pelko omasta selviytymisestään koski haastateltavien osalta liian aikaista siirtymistä avoimille työmarkkinoille. Jokainen haastateltava toivoi, että vaikka heidän kuntoutuvalle työtoiminnalleen ja sen kestolle oli annettu tavoitteet, niin siirtymisen ja keston osalta heille annettaisiin lisä-aikaa, mikäli he itse kokisivat sen tarpeelliseksi.

Kokemuksena kuntouttavasta työtoiminnasta haastateltavien kertomukset olivat positiivisia, arjenmielekkyyks oli haastateltavilla lisääntynyt ja oman elämänhallinta ainakin aluillaan. Jokaisessa haastattelussa tuli esille, kuinka paljon asiakkaalle merkitsee heidän oma osallisuutensa aktivointisuunnitelman laatimisessa. Jokaisen haastateltavan kohdalla korostui yksilöllisyyden huomioiminen, yksilöllisyyden huomioiminen oli osa asiakkaan ja hänen toiveidensa kunnioittamista. Haastateltavat kokivat viranomaistahon välillä osittain pakottavan tai painostavan heitä tiettyihin toimenpiteisiin, asiakasta oli päätöksiä ja suunnitelmia tehtäessä kuitenkin kuunneltu ja lopullinen päätösvalta asiakkaalle annettu.

Rahalliseen korvaukseen haastateltavat suhtautuivat melko samanlaisesti, rahallinen korvaus oli jokaisen mielestä työpanokseen nähden liian alhainen, heidän mielestään oli hyvä, ettei se ei vaikuttanut heidän saamiinsa muihin sosiaali etuuksiin. Säännöllisellä rahantulolla oli haastateltaville osittain suurempi merkitys kun rahallisen korvauksen määrällä. Säännöllisesti saadun rahallisen korvauksen avulla heidän oli helpompi hallita ja suunnitella talouttaan kuntouttavan työtoiminnan aikana.

Yhteistyö esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden kanssa tuntui pääsääntöisesti sujuvan hyvässä yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Mielenterveystoimiston ja päihdehuollon osalta asiakkaiden vaikeudet kohdistuivat ainoastaan virka-ajan ulkopuolella tarvittavaan avun tai tuen saatavuuteen. Esimerkiksi viikonloppuisin ja juhlapyhien aikana haastateltavat toivoivat saavansa enemmän apua sekä tukea ongelmiinsa.

Tulevaisuuden näkymät jokaisen haastateltavan oman näkemyksen osalta olivat parantuneet kuntouttavan työtoiminnan aikana. Jokaisen haastateltavan näkemys tulevaisuudestaan oli parempi kuin ennen kuntouttavan työtoiminnan alkamista. Jokainen haastateltava uskoi jaksavansa kuntouttavan työtoiminnan päätyttyäkin

paremmin arjessa ja selviytyvänsä sen tuomista lisä haasteista. Keinot selviytyä olivat erilaisia ja tuen tarve heidän mukaansa jatkuisi vielä kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä. Jokainen myös uskoi saavansa tukea, ja osaavansa myös hakea sitä oikealta taholta.

Haastatteluissa nousi esille taloudelliset vaikeudet, tämän vuoksi on kuntoutumisen kannalta tärkeää saada heidän raha-asiansa kuntouttavan työtoiminnan aikana tilanteeseen, jossa työllistymisen esteenä ei ole tulevaisuudessa tulojen heikkeneminen työllistymisen myötä. Kuntouttava työtoiminta katsottiin usein turvallisemmaksi vaihtoehdoksi rahallisesti. Kuntouttavasta työtoiminnasta saatu rahallinen korvaus oli haastateltavien mukaan pieni, se oli kuitenkin haastateltavien mukaan parempi vaihtoehto kuin oikeasta palkasta perittävät ulosottomaksut sekä asumis- ja toimeentulotuen lakkauttaminen, tarjottavana olevien lyhytkestoisten tilapäisten työsuhteiden aikana.

Haastateltavien mukaan viranomaisten ja työnantajien on vaikeaa ymmärtää, kuinka paljon lyhyet usein vain muutaman viikon määräaikaisten työsuhteet voivat vaikeuttaa velkaisen pitkäaikaistyöttömän taloudellista tilannetta. Taloudellisten vaikeuksien vuoksi tilapäiset työsuhteet eivät kiinnostaneet haastateltavia.

Työllistymisen esteenä, haastateltavat toivat esille pelkoaan työskentelyssä avoimilla työmarkkinoilla. Pelot koskivat muiden ihmisten asenteita ja omaa pärjäämistään. Haastateltavat toivoivat saavansa tarpeeksi aikaa kuntoutumiseensa, jotta mahdollinen työskenteleminen avoimilla työmarkkinoilla onnistuisi heidän osaltaan. Epäonnistumisen pelko oli lisännyt epävarmuutta.

Vaikeasti työllistyvien koulutukseen pitää kiinnittää enemmän huomiota ja koulutusten tulee olla asiakasta ja hänen työllisyyttään konkreettisesti helpottavaa. Koulutusta aloille, joista asiakkaat mahdollisesti tulevaisuudessa työllistyisivät, järjestetään liian vähän. Kouluttautuminen ammattiin, josta ei työllisty tulevaisuudessakaan on turhauttavaa ja aiheuttaa asiakkaille todennäköisesti uudelleen elämänhallinnan menettämisen, asiakasta tulee neuvoa myös tämän asian suhteen. Työntekijän on reaalisesti tuotava asiakkaalle esille, jos hän tai muut auttajatahot katsovat että asiakas ei kunnoltaan ole vielä soveltuva haluamaansa koulutukseen. Kuntoutuksen kannalta on tärkeää, ettei liian aikaisesti aloitettu koulutus katkaise kuntoutumista. On olemassa vaara joutua koulutuksen aikana huomaamaan asiakkaan elämänhallinnan olevan vielä täysin pielessä.

Haastateltavien itsetunto oli alhainen, haastateltavien positiivisuudesta huolimatta he kokivat olevansa normaalia työssäkäyvää ihmistä alempi-arvoisia. Mielestäni jokaiselle kuntoutujalle elämänhallintaa opettaessa, on tärkeintä opettaa arvostamaan itseään ja kantamaan vastuuta tekemistään asioista. Ihmisen vahvistaminen tulee tapahtua syyllistämättä ja hyvien ominaisuuksien esiin kaivamisen kautta.

Pitkäaikaistyöttömyyden, syrjäytymisen ja työllistymistä edistävien toimenpiteiden kannalta on tulevaisuudessa tärkeää kiinnittää huomiota työttömien ja kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevien ylivelkaantumiseen. Koska haastateltavat useasti toivat esille omat ylivelkaantumisongelmansa, on työllisyyttä edistävien toimenpiteiden kannalta tärkeää tutkia pitkäaikaistyöttömyyden ja ylivelkaantumisen yhteyttä toisiinsa. Kuntoutumisen kannalta on tärkeää, että kuntoutuksen etenemisen näkemykset asiakkaan ja kaikkien yhteistyötä tekevien osalta ovat yhtenäiset. On tärkeää huomioida kaikki kuntoutumiseen vaikuttavat tekijät, estävät ja edistävät. Kuntoutuksen motivaation ylläpitämisen kannalta on tärkeää että viranomaistahojen näkemykset ovat samankaltaiset keskenään.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tekeminen oli mielenkiintoista ja itselleni hyvin opettavainen kokemus. Itse tekeminen on ollut useiden vastoinikäymisten vuoksi hidasta, mutta mielenkiinto aiheeseen on vain kasvanut työskentelemisen myötä. Itse työn aloittamisessa vaikeinta itselleni oli sisältö, mietin pitkään miten saisin valittua tutkimukseeni juuri niitä teoriaosuuksia jotka tukisivat itse tutkimukseni tarkoitusta, viemättä kuitenkaan liiallista huomiota itse tutkimukseni tarkoitukselta. Kiinnostus aihetta kohtaan kasvoi koko työn etenemisen ajan.

Aihe ja keskustelut haastateltavien kanssa ovat saaneet minut itseni näkemään useita asioita erilaisesta näkökulmasta. Ennen haastatteluiden tekemistä, harjoittelustani työvoimalasäätiöllä huolimatta, en ollut kovinkaan syvällisesti pohtinut, kuinka suuri merkitys ihmiselle on saada arkeen mielekästä ja säännöllistä tekemistä. Ajattelin että sosiaalisten suhteiden paraneminen on tärkeää, se korostui kuitenkin haastatteluiden myötä mielestäni tärkeimmäksi hyödyksi asiakkaiden elämänlaadun parantumisen kannalta. Haastatteluiden positiivisin asia oli, että täällä Torniossa asiakasta kuunnellaan ja hänen toiveitaan kunnioitetaan. Oli myös hienoa todeta, että haastateltavat kokivat kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuudeksi saada elämänsä hallintaansa. Jo harjoitteluni aikana sain tutustua ja työskennellä yksilövalmentajien kanssa Tornion työvoimalasäätiöllä ja tunne heidän aidosta välittämisestään asiakkaitaan kohtaan sai haastatteluiden myötä lisävahvistuksen. Mietin, ovatko Torniossa kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevilla erityisen motivoituneet yhteistyötahot, koska heidän antaman tuen merkitys korostui erityisesti yksilövalmentajien osalta.

Haastattelujen aikana jokainen kuntoutuja toi jossakin vaiheessa keskustelua esille epävarmuutensa siitä, pystyisivätkö he saavuttamaan tavoitteensa niin, että lopputulos miellyttäisi muita. Tällainen epävarmuus ja pelko omasta epäonnistumisesta sai miettimään miten paljon pitkäaikaistyöttömyys ja omat epäonnistumiset elämässä ovat syöneet ihmisen itsensä arvostamista ja aiheuttaneet pelkoa uusien haasteiden ja vaikeuksien kohtaamisista ja lisänneet pelkoa niistä selviytymisestä.

Työn kautta minulle heräsi kysymyksiä meidän muiden ihmisten oikeudesta arvostella muita ihmisiä. Pitäisikö meidän työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisyssä kiinnittää enemmän huomiota ihmisten oman arvostuksen säilymiseen, onko toimiminen liiallista syyllistämistä ja tämän vuoksi syö ihmisen omanarvon tunteen lähes kokonaan. Mikä tässä kaikessa toiminnassa aiheuttaa työttömälle tunteen alempiarvoisesta ihmisyydestä. Mietin miksi työttömän, jonka elämä jo muutenkin on vaikeaa, pitää todistaa usealle eri taholle tarpeellisuuttaan. Onko todella niin, että nykyisessä yhteiskunnassa ihmisten pitää olla täydellisiä ja täydellisyydestä poikkeavat koetaan rasitteena; rasitteina, jotka syövät meidän täydellisten ihmisten uskottavuutta. Mikä saa meidät uskomaan että vain elämän täydellisyys on tärkeää. Haastateltavien puheista kävi ilmi, että ennen kaikkea muiden ihmisten odotukset olivat tärkeämpiä heille kuin se, mitä he itse toivoivat. Miksi ihmisten pitää todistaa muille pärjäämisensä olakseen täysivaltainen yhteiskuntamme jäsen. Mietin, unohdammeko täydellisyyteen pyrkiessämme sen tosi asian, ettei kenenkään meistä tarvitse ansaita tekemisillään ihmisarvoa, se on ja kuuluu meille kaikille, teoistamme ja valinnoistamme huolimatta.

Haastatteluiden tekemisen jälkeen olen miettinyt useasti miten haastateltavilla nykyään menee, onko heidän ongelmiinsa löytynyt ratkaisuja. Mietin myös ovatko heidän kuntouttavan työtoiminnan aikana saadut voimavarat säilyneet, onko elämäntilanne parantunut tai ovatko he saaneet töitä. Ennen kaikkea mietin, onko heidän hyvä olla. Ovatko he jatkossakin vain ihmisiä tilastoissa, pitkäaikaistyöttömiä ja vaikeasti työllistyviä. Toivon kuitenkin että he saavuttaisivat tunteen olla hyväksyttyjä. Ihmisiä joita arvostetaan, ei niinkään tekojen vaan itse ihmisyyden vuoksi. Toivon, että heidän omanarvon tunteensa olisi kasvanut ja vahvistanut heitä ihmisenä pärjäämään tässä täydellisyyteen pyrkivässä yhteiskunnassa.

Tutkimuksen aikana mietin haastateltavien asennetta palkkatuetuun työhön, mistä kielteinen asenne useiden kohdalla johtui. Haastateltavien mukaan palkkatuettu työ oli vähemmän arvostettua ja työnantajien ja yhteiskunnan osalta vain uusi keino hyväksikäyttää työttömiä halpatyövoimana. Kukaan haastateltavista ei varsinaisesti osannut kertoa miten palkkatuettu työ heidän kohdallaan eroaisi ilman tukea työllistymisestä. Mietin, mistä johtui haastateltavien motivaation alhaisuus, oliko tämänkin asian taustalla liian suureksi kasvanut pelko epäonnistumisesta, oliko

kuntouttavassa työtoiminnassa pysyminen liian turvallista kun vaihtoehtona olisi mahdollinen epäonnistuminen tai uusien haasteiden kohtaaminen. Ehkä juuri näitä asioita miettiessäni, työttömän elämänhallinta ja itsensä arvostaminen nousi toistuvasti esille.

LÄHTEET

Aho-Mantila, Saila & Marniemi, Janne & Rautalampi, Jussi & Hassinen, Jukka 2004. Mahdollisuuksien Maailma, Käytännön toimijoiden oppeja kuntouttavasta työtoiminnasta. Jyväskylä: Korpijyvä Oy

Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija, & Parpo, Antti 2004. Työttömien aktivointi, Kuntouttava työtoiminta-lain sisältö ja vaikuttavuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hämäläinen, Kari & Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope (toim.) 2005. Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Palkansaaajien tutkimuslaitos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Järvikoski, Aila, & Härkäpää, Kristiina 2008. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta- aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Helsinki: Yliopistopaino.

Kettunen, Reetta & Kähäri-Wiik, Kaija & Vuori-Kemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2003. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WSOY.

Lahti, Tuukka & Karjalainen, Vappu 2001. Kokeilusta käytännöksi, Miten edistää pitkäaikaistyöttömien aktiivikäytäntöjen yleistymistä? Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Linnakangas, Ritva & Lindh, Jari & Järvikoski, Aila (toim.) 2000. Työttömyyden ja vajaakuntoisuuden jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino.

Roos, J-P. 1988. Elämäntavasta elämänkertaan. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Sinervä, Hannu-Pekka 2004. Elämää työssä-työtä elämässä, Henkisiä haasteita itsensä kehittämiseksi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Suikkanen, Asko & Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila & Kallanranta, Tapani & Piirainen, Keijo & Repo, Marjatta & Wikström, Juhani 1995. Kuntoutuksen ulottuvuudet. Juva: WSOY.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2001/20010189> Laki kuntouttavasta työtoiminnasta /Haettu 15.11.2013

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/aktivointisuunnitelma/aktivointisuunnitelman-laatiminen/> Haettu 20.11.2013.

<http://www.stat.fi/til/tyti/kas.html/> Haettu 10.9.2013

http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/141630/Lokakuu_2013.pdf/
Haettu 15.1.2014

<http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/kas.html> /Haettu 4.10.2013

<http://www.tem.fi/files/31505/tyojayrittajyys.pdf>www.tem.fi /Haettu 20.11.2013

www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2013/12/ Haettu 21.1.2014

www.ttl.fi/fi/tyohyvinvointi/tykytoiminta/mita_on_tyokykywww.ttl.fi/Haettu 11.12.2013

<http://www.tyovoimalasaatio.fi/esittely.php>(Työvoimalasäätiö 2012, Haettu 6.7.2012.

http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/tyovoiman_palvelukeskus/index.html Haettu 2.11.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista/ Haettu 20.11.2013

SOPIMUS

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveyden toimiala ja alla mainittu toimeksiantaja sopivat tällä sopimuksella opiskelijatyönä tehtävän opinnäytetyön tekemisestä alla mainituin ehdoin.

TOIMEKSIANTAJATIEDOT

Toimeksiantajan nimi ja osoite: Tornion Työvoimalasäätiö

Yhdyshenkilö/toiminnanjohtaja: Samuel Juntunen, toiminnanjohtaja

Yhdyshenkilön/työelämäohjaajan yhteystiedot: puh 0400 295 121

OPPILAITOSTIEDOT

Oppilaitoksen nimi ja osoite:

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, Valtakatu 22, 94100 Kemi

Opinnäytetyön tekijä ja yhteystiedot:

Marjut Kuusisto, s-posti: m.kuusisto@luukku.com

Opinnäytetyön ohjaavat opettajat ja yhteystiedot:

Timo Marttala

Rauno Pietiläinen

s-posti: Timo.Marttala@tokem.fi

s-posti: Rauno.Pietilainen@tokem.fi

OPISKELIJATYÖNÄ TEHTÄVÄN OPINNÄYTETYÖN TIEDOT

Opinnäytetyön nimi/aihe: Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus asiakkaan näkökulmasta

Työn aikataulu: Opinnäytetyö on valmis syksyllä 2012

Työn tulosten tekijänoikeuksista ja hyödyntämisestä sovitaan seuraavaa: Opinnäytetyön tekijällä on tekijän oikeudet työhön mutta opinnäytetyön tulosten käyttö - ja kehittämisoikeudet ovat sopimusosapuolten hyödynnettävissä.

Jos tähän sopimukseen tulee muutoksia, on se jokaisen osapuolen uudelleen hyväksyttävä ja allekirjoitettava.

Tämä sopimus on tehty 3 kappaleena, yksi jokaiselle sopijaosapuolelle.

Paikka: Tornio

Aika: 23.1.2014

AMK:n edustaja

Toimeksiantajan edustaja

Opiskelija

Liite. Opinnäytetyön tutkimussuunnitelma